

УДК 37.091.12:005.745

Українські перспективи навчання впродовж життя в епоху «SMART»

Ольга Балакірева,
кандидат соціологічних наук,

Роман Левін,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут економіки та прогнозування НАН України

У сучасному світі провідним чинником розвитку країн є людський капітал, нагромадження якого найефективніше відбувається поряд з формальною освітою в процесі участі населення в навчанні впродовж життя (НВЖ) або, за іншою термінологією, неперервної освіти (НО). Водночас в Україні недостатньо відомий зв'язок між соціально-економічним становищем та НВЖ, якому не приділено належної уваги. Зокрема, його показники в останнє десятиліття перебувають у числі трьох найнижчих в Європі. Натомість країни, які посідають чільні місця щодо НВЖ (Норвегія, Ісландія, Фінляндія, Швейцарія, Швеція, Данія [1]), очолюють одночасно і європейські рейтинги подушного ВВП [2] та рівня щастя [3]. Відтак є актуальною проблема збільшення кількості українських учасників НВЖ, оскільки воно сприятиме соціально-економічному зростанню України.

В українській державній політиці відображено розуміння важливості НВЖ у вигляді Завдання 4.5 («Збільшити поширеність серед населення знань і навичок, необхідних для отримання гідної роботи та підприємницької діяльності») Цілі [4] («Якісна освіта») з числа адаптованих для України 17-ти глобальних Цілей сталого розвитку, затверджених на Саміті ООН зі сталого розвитку у 2015 р. [4, с. 2]. Водно-

час Національний інститут стратегічних досліджень констатує, що в Україні освіта протягом життя не розвинута системно» [5]; Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна» визначає, що напрям освіти впродовж життя фактично перебуває лише на етапі становлення [4, с. 36]. Причини відставання України від країн-лідерів НВЖ неодноразово ідентифіковані нами в попередніх роботах [6, с. 398–399], тому тут наведемо лише ключову: традиційну невиваженість основних продуцентів вітчизняного ВВП до якості персонального людського капіталу своїх працівників. Адже більшість великих українських суб'єктів господарювання являють собою переважно сировинні та/або низькотехнологічні експортно-орієнтовані виробництва-монополії й організації сфери послуг внутрішнього ринку, яким безглуздо витрачатися на НВЖ персоналу — немодернізовані організації не потребували особливої компетентності/інноваційності від основної маси працівників. Водночас йшло оновлення технологій, яке нині вимагає від працівників нових і різноманітних компетенцій для адаптації в будь-який час до швидких новел, багаторазових змін робіт і професій протягом життя. Отже, без НВЖ важко утриматися на сучасних ринках праці, але те саме оновлення технологій дало

одночасно інструмент істотного посилення українського НВЖ — нові можливості smart-освіти.

Варто зазначити, що в Україні наявні власні теоретичні розробки та приклади впровадження НВЖ на рівні окремих ВНЗ: модель НО на базі Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» [7], проект «Стріла» Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» [8] тощо. Хоча як системна діяльність пропозиції ВНЗ щодо НВЖ поки що не охоплюють весь спектр навчальних послуг від дитинства до старості навіть у кращих університетах країни. Це показав наш аналіз

сайтів першої «десятки» консолідованого рейтингу ВНЗ України 2017 р., складеного ресурсом «Освіта.ua» [9]. Осередки НВЖ ВНЗ інколи використовують окремі технологічні рішення з арсеналу smart-освіти (інтерактивні дошки, екрани, проектори тощо), але практично відсутні пропозиції, які можна було б класифікувати як повноцінну smart-освіту в сучасному розумінні, коли зазначені та інші технології доступні через Інтернет з будь-якого місця поза аудиторіями, мають актуалізований, індивідуально спрямований освітній контент та інтерактивний контакт з викладачем [10]. Тому *мета статті* — представити бачення можливого шляху організації

Участь у НВЖ (2012 р.), подушний ВВП (2016 р.) та рівень щастя (2017 р.) у 29 країнах Європи, місце в рейтингу

№	Країна	Участь у НВЖ	Подушний ВВП за ПКС	Рівень щастя
1	Норвегія	1	1-2	1
2	Ісландія	2	6	3
3	Фінляндія	3	12	5
4	Швейцарія	4	3	4
5	Швеція	5	5	7
6	Данія	6	8	2
7	Нідерланди	7	4	6
8	Естонія	8	21	23
9	Німеччина	9	7	10
10	Словенія	10	18	21
11	Велика Британія	11	10	12
12	Іспанія	12	14	15
13	Бельгія	13	9	11
14	Ірландія	14	1-2	9
15	Франція	15	11	14
16	Польща	16	23	17
17	Італія	17	13	18
18	Словаччина	18	19	16
19	Чеська Республіка	19	17	13
20	Кіпр	20	16	22
21	Ізраїль	21	15	8
22	Литва	22	20	20
23	Албанія	23	27	28
24	Португалія	24	22	26
25	Угорщина	25	24	24
26	Російська Федерація	26	25	19
27	Косово	27	28	25
28	Україна	28	29	29
29	Болгарія	29	26	27

Джерело: [1; 2; 3].

національної системи НВЖ населення на основі сучасних можливостей smart-освіти, на базі провідних ВНЗ України.

Публікації з НВЖ/НО практично не акцентують ідеї створення національної системи навчання населення як засобу соціально-економічного зростання України. Одна з причин — недостатня обізнаність суспільства, що ідентифікований нами зв'язок між чільними місцями в рейтингах економічної потуги та щасливого життя і лідерством розвинутих країн в НВЖ (таблиця) не є випадковим.

Він утворюється внаслідок того, що учасники НВЖ мають ряд переваг порівняно з рештою людей, які з різних причин (брак мотивації, часу, коштів, доступу тощо) не нагромаджують свій людський капітал у такий спосіб. Ці переваги були неодноразово доведені в наших попередніх дослідженнях [6, с. 388–462]. Вони проявляються як у загальносуспільному аспекті (превалювання соціальних акторів з достатнім людським капіталом сприяє політичній стабільності, розвитку демократії та економічному зростанню держави), так і в індивідуальному (учасники НВЖ порівняно успішніше інших осіб в основних сферах соціально-економічного життя). Отже, ідею створення національної системи НВЖ населення як засобу соціально-економічного зростання України доцільно відобразити в українському суспільному дискурсі як предмет широкої професійної та громадської дискусії, яка мала би прояснити *три найважливіші питання*: хто має бути головним ідеологом, ініціатором, організатором і замовником української системи всенародного НВЖ; які суб'єкти в змозі проводити навчання на сучасному рівні (потрібно належне кадрове, матеріально-технічне й методичне забезпечення багатопрофільності НВЖ щодо різних галузей знань, різноманітних умінь, навичок і компетенцій та комплексності в сенсі оптимального сполучення теорії з практикою — тобто те, що можуть забезпечити інструменти smart-освіти); чийм коштом розбудовуватиметься й надалі

стало функціонуватиме система українського НВЖ?

Відповідь на *перше запитання* дає ідентифікація набувачів вигоди від розбудови системи НВЖ. Це держава (зростання ВВП посилює зовнішню суб'єктність і безпеку, підвищення рівня щастя посилює внутрішню безпеку й стабільність), суспільство в цілому (краще навчене населення стає свідоміше та заможніше, внаслідок чого ефективніше контролює державну владу й розбудовує інститути громадянського суспільства) та окрема людина (посилення персоніфікованого людського капіталу поліпшує добробут і адаптує до швидкоплинних змін). При цьому ініціювати масштабні зміни може, як правило, лише влада [11], тобто саме вища державна влада має бути головним ідеологом, ініціатором, організатором і замовником української системи НВЖ.

Відповідь на *друге запитання* дає ідентифікація найкваліфікованіших суб'єктів надання навчальних послуг, здатних реалізовувати НВЖ на високому рівні. Очевидно, що це провідні українські університети, де сконцентровано кращі викладацькі кадри, матеріальну базу й методики. Належно озброївши кращі ВНЗ технологіями smart-освіти та включивши їх у світове smart-середовище (з невід'ємним атрибутом концепції «smart» — мобільним доступом [10]), можна розв'язати проблему охоплення усіх користувачів від дитинства до старості в усіх напрямках затребуваних компетенцій у зручних формах і місцях інтерактивного навчання, відповідно до індивідуальних запитів і можливостей.

Відповідь на *третє запитання* — чийм коштом функціонуватиме спрямована на провідні ВНЗ з інструментом smart-освіти система українського НВЖ — крім вітчизняного спонсорства/благодійництва та міжнародної допомоги, комплекс джерел державного та місцевих бюджетів, витрат організацій-роботодавців приватного і державного сектору та самих споживачів навчальних послуг.

Висновки

1. Лідерство розвинутих країн у рейтингах економічного розвитку і відчуття щастя їхніх громадян сполучається з чільними місцями в рейтингах участі населення в НВЖ/НО не випадково, а внаслідок низки переваг учасників НВЖ відносно решти населення в різних сферах соціально-економічного життя. Достатня кількість учасників НВЖ (близько половини населення в країнах-лідерах) створює сприятливі умови для стабільності та розвитку соціально-економічних і політичних інститутів суспільства.

2. В Україні НВЖ/НО не розвинуті, відповідні показники в числі найнижчих в Європі, тому на часі — створення національної системи НВЖ/НО як одного з потужних важелів соціально-економічного зростання України. Сприятливими передумовами для цього є наявність в Україні оригінальних теоретичних розробок і практичного впровадження НВЖ на рівні окремих ВНЗ, а також значне поширення останнім часом використання населенням сучасних ІКТ-технологій, придатних для впровадження smart-освіти.

3. Започаткування smart-освіти в провідних ВНЗ як ключового інструменту національної системи НВЖ/НО створюватиме перспективу інтерактивного доступу до опанування актуальними компетенціями в будь-яких напрямках, формах і місцях, відповідно до індивідуальних запитів і можливостей громадян від дитинства до старості, практична реалізація чого здатна поступово вводити Україну в коло країн-лідерів НВЖ, які мають відповідний соціально-економічний розвиток.

Література

1. Загальноєвропейське моніторингове порівняльне соціологічне дослідження «Європейське соціальне дослідження» (European Social Survey). 6 хвиля ESS. ESS-2012. URL: www.europeansocialsurvey.org

2. Список країн за ВВП (ПКС) на душу населення. Станом на 2016 рік за даними ЦРУ. // merkator. Географічний довідник. URL: <http://merkator.org.ua/dovidnyk/spysok-krajin-za-vvp-pks-nadushu-naselenna/>

3. World Happiness Report 2017. URL: <http://worldhappiness.report/ed/2017/>

4. Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна». Київ : Мінекономрозвитку, 2017. 176 с.

5. Карпенко М. Освіта протягом життя як чинник людського розвитку. Аналітична записка. № 20. Серія «Гуманітарний розвиток». Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2015. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1865/>

6. Балакірева О.М., Головенько В.А., Дмитрук Д.А. та ін. Детермінанти соціально-економічної нерівності в сучасній Україні: монографія ; за ред. О.М. Балакіревої. Київ : НАН України, Ін-т екон. та прогноз., 2011. 592 с.

7. Непрерывное образование как принцип функционирования современных образовательных систем (первый опыт становления и развития в Украине) : монография / Нар. укр. акад. ; под. общ. ред. В.И. Астаховой. Харьков : Изд-во НУА, 2011. 216 с.

8. Навчання протягом життя — серцевина сучасного освітнього процесу / Петро Таланчук // Вища освіта. 10.12.2014. URL: <http://vnz.org.ua/statti/7038-navchannja-protjagom-zhyttja-sertsevyna-suchasnogo-osvitnogo-protsesu-petro-talanchuk>

9. Консолідований рейтинг вузів України 2017 року // Освіта.ua. URL: <http://ru.osvita.ua/vnz/rating/51741/>

10. Тихомиров В.П. Мир на пути Smart Education: новые возможности для развития // Открытое образование. 2011. № 3. С. 22–28.

11. Ясин Е., Прохорова И. Возможны ли реформы в России? // Фонд Егора Гайдара. 06.10.2014. URL: <http://rakurs.gaidarfund.ru/articles/2094>

*Olga Balakireva,
Roman Levin*

**UKRAINIAN PERSPECTIVES FOR LIFELONG LEARNING IN THE "SMART" ERA
Abstract**

It has been shown that the interdependency between the leadership of developed countries in economic development ratings and the feeling of happiness experienced by their citizens on the one hand, and the leading positions in the ratings of public involvement in lifelong learning (LL) is quite logical and of no random nature. The LL is underdeveloped in Ukraine; however, the creation of a national LL system, based on the initiation of smart education in leading higher education institutions will enable the population to acquire relevant competences over a lifetime, thus resulting in a gradual introduction of Ukraine into the circle of the LL leading countries with a corresponding social and economic development.

Key words: lifelong learning, social and economic development, smart education.